

Наталія Бутова

слухач магістерської програми

Тернопільський національний економічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА

Характерною ознакою сьогодення є усвідомлення світовою громадськістю небезпеки поглиблення екологічної кризи. Охорона навколишнього природного середовища та забезпечення сталого природокористування стають одними з головних функцій держави.

У той же час для переважної більшості країн світу природні ресурси їх територій є основною, а інколи єдиною базою економічного розвитку. В Україні природокористування є сировинною та матеріальною основою для значної кількості видів діяльності, які забезпечують значну частку надходжень до Державного бюджету – сільське господарство, видобувна промисловість, металургія тощо. Фактично досить важко знайти вид господарської діяльності, який тією чи іншою мірою не був би пов'язаний з природокористуванням. Слід відмітити, що не тільки економіка та господарська система країни завдячують своїм розвитком природокористуванню. Саме існування людини, забезпечення її основних потреб (природних, рекреаційних, культурних, духовних та інших) цілком залежить від можливості здійснення природокористування та його якості.

Усі ці питання в комплексі породжують іншу багатоаспектну проблему – забезпечення співвідношення економічних, соціальних та екологічних потреб в процесі діяльності людини, особливо в контексті сучасних міжнародних та європейських екологічних процесів. Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від правової регламентації діяльності в сфері природокористування, зокрема, належного рівня теоретичного обґрунтування, правового закріплення та реалізації відповідних правових приписів.

Основу правового регулювання будь-якої сфери людської діяльності становлять правові принципи – основні засади побудови самої системи правового регулювання тієї чи іншої сфери. Розроблення, юридичне закріплення та чітке виконання й дотримання принципів права природокористування є запорукою сталості, ефективності та раціональності природокористування. Зважаючи на те, що принципи правового регулювання зазвичай встановлюються задля досягнення певної мети (сталості та раціональності природокористування, забезпечення екологічної безпеки, гарантування прав громадян), запровадження в практику правозастосування і чітке виконання принципів права природокористування має неабияк сприяти досягненню мети всього правового регулювання природокористування – гарантування безпечного для життя і здоров'я людини стану навколишнього природного середовища, забезпечення перманентного економічного розвитку в умовах максимального збереження та відтворення довкілля і його компонентів [2, с. 41].

Принципи права природокористування є частиною права природокористування, у зв'язку з чим їм притаманні всі його ознаки та властивості, а також ті риси, що є специфічними для принципів права природокористування як особливої правової категорії.

У цілому, узагальнюючи всі підходи до визначення природокористування, можна говорити про необхідність виділення кількох основних ознак природокористування як суспільного явища, яке підлягає правовому регулюванню, а саме:

1. Природокористування – це завжди процес, тобто послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається в закономірному порядку. Зміни можуть відбуватися в навколишньому середовищі та/або в стані природокористувача, у тому числі фізичному, матеріальному, духовному тощо.

2. У природокористуванні завжди наявна присутність людини. Остання не завжди виступає безпосереднім суб'єктом (біологічною істотою). У відносинах

природокористування може брати участь як власне людина, так і інші похідні від неї суспільні формації: юридичні особи, організовані чи неорганізовані групи людей, територіальні громади, суспільство в цілому, держава тощо – від її імені.

3. Завжди наявна власна мета природокористування як діяльності – задоволення потреб людини, суспільства та держави. Класифікація самих потреб впливає тільки на вид природокористування, але не змінює його соціальної та правової сутності.

4. Природокористування має вольовий характер, тобто його виникнення, здійснення та завершення залежить від волі природокористувача. Саме останній породжує власне необхідність існування природокористування. Виняток можуть становити випадки задоволення окремих життєво необхідних потреб (наприклад дихання), коли існування людини як біологічного організму вже викликає та створює факт здійснення природокористування.

5. Природокористування завжди повинно мати характер правомірної діяльності. Воно має бути врегульовано правом, однак це не є обов'язковим при здійсненні окремих видів загального природокористування, яке ґрунтується на природних правах та потребах людини (дихання, харчування, відпочинок). Правомірність розуміється як здійснення природокористування у межах та спосіб, визначених законом, без його порушення. В іншому випадку протиправна поведінка зазвичай розглядається не як природокористування, а як правопорушення – підстава для юридичної відповідальності. Природокористування не повинно мати наслідком застосування державного примусу у вигляді юридичної відповідальності. У разі наявності підстав для притягнення до відповідальності така діяльність людини, з правової точки зору, втрачає статус природокористування, а сам правопорушник може втратити право здійснювати природокористування (це притаманно переважно спеціальному природокористуванню).

6. Об'єктом користування (і відповідно обов'язковим елементом відносин) є природний ресурс, що використовується людиною [1, с. 7].

Узагальнення розглянутих ознак природокористування дає можливість визначити певні його межі як врегульованої нормами права діяльності. Щодо визначення природокористування, до якого включалася сфера виробничої діяльності, у тому числі технології та знання, необхідно зазначити наступне. З правової точки зору виробнича інфраструктура та технології не можуть включатися до природокористування, адже наявність самої технології використання природного ресурсу ще не означає таке використання, а устаткування може й не застосовуватися. Тому природокористування необхідно вважати процесом впливу на довкілля з метою вилучення корисних для людини матеріалів або властивостей.

Із вказаного вище можна зробити висновки, що в своїй генезі принципи права природокористування, як і всі його норми, повністю відображають історичний тип природокористування та залежать від низки чинників географічного, економічного, національного та політичного характеру. Право природокористування будується та функціонує на тих принципах, які повністю виконують завдання, що ставляться перед правовою регламентацією природокористування на певному рівні розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Котенов О.Г. Принципи права природокористування : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.06. Харків. 2016. 20 с.
2. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 40-43.
3. Бутов А. М. Фінансовий аутсорсинг та його застосування в управлінні діяльністю підприємства Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». 2015. Випуск 5. С. 91-95.
4. Бутов А.М., Костецький В.В. Управління фінансовими потоками підприємств з позиції фінансової логістики. Інноваційна економіка. 2018. Випуск 3-4 (74). С. 139-145.